पाण्याशप्पथ खरं सांगेन...

प्रदीप पुरंदरे यांनी
या निमित्ताने
व्हीडिओवर केलेलं भाषण.

'पाण्याशप्पथ' या माझ्या पुस्तकाला अर्ज वगैरे न मागता सन्मानपूर्वक पुरस्कार दिल्याबद्दल महाराष्ट्र फाउंडेशन (अमेरिका) या संस्थेचा आणि दोन्ही पुरस्कार-निवड-समित्यांचा मी अत्यंत आभारी आहे.

'पाण्याशप्पथ' ची सुरुवात 'आधुनिक किसान'मधील माझ्या 'लाभक्षेत्रे-कुरूक्षेत्रे' या लेखमालेपासून झाली. अनेक वर्तमानपत्रांनी माझे सिंचनविषयक लेख छापले. हे सर्व लिखाण 'लोकवाङ्मय गृहा'ने पुस्तकरूपात प्रकाशित केले. दत्ता देसाईंनी अभ्यासपूर्ण प्रस्तावना लिहिली. 'आधुनिक किसान'चे संपादक निशिकांत भालेराव, लोकवाङ्मय गृहाचे डॉ. भालचंद्र कानगो व श्री. दत्ता देसाई यांचे मन:पूर्वक आभार. सिंचन प्रकल्पातील शेतकरी आणि जलसंपदा विभागातील अभियंते यांनी सिंचन या विषयात मला प्रशिक्षित केलं. मी त्यांचा आभारी आहे. विद्या - माझी पत्नी - तिने मला सदैव समर्थ साथ दिली. धन्यवाद, विद्या.

जलविकासाचे अनेक पर्याय उपलब्ध आहेत. मृद व जल संधारण, विहिरी, सर्व प्रकारचे छोटे-मोठे सिंचन प्रकल्प, उपसा सिंचन, इत्यादी. जो पर्याय निवडला त्या पर्यायाशी प्रामाणिक राहणं, त्याची पथ्यं पाळणं, तो जास्त चांगल्या प्रकारे विकसित करणं अपेक्षित असतं. वैद्यकीय क्षेत्रातलं उदाहरण घेऊ या. ॲलोपथी, होमिओपथी, आयुर्वेद, युनानी... अनेक पर्याय आहेत. त्यांतून समजा तुम्ही ॲलोपथी निवडलीत. आता ती यशस्वीपणे अमलात आणायची असेल तर किमान एमबीबीएस डॉक्टर हवा. रोगाचं निदान करण्यासाठी काही तपासण्या कराव्या लागतात; त्यासाठी लॅबोरेटरीज् आवश्यक.उपचारांसाठी औषधं लागतात. विशिष्ट सोयी-सुविधा व उपकरणं असलेले दवाखाने

आवश्यक असतात. पण कोणी जर म्हणायला लागलं की, हे काही मिळणार नाही आणि तरीही ॲलोपथीप्रमाणेच उपचार करा, तर आरोग्य-व्यवस्था ठप्प होईल. आणि मुख्य म्हणजे रुग्ण दगावतील. सिंचनाच्या बाबतीत नेमका हा प्रकार झाला आहे. कालौघात काही विशिष्ट कारणांमुळे आपण छोट्या-मोठ्या सिंचन प्रकल्पांची ॲलोपथी स्वीकारली. पण ती कार्यक्षमपणे अमलात आणण्यासाठी ज्या बाबी करायला पाहिजेत त्या मात्र आपण केल्या नाहीत. करत नाही. पाण्याचा अभ्यास करायला जल-वैज्ञानिक नाहीत. जल-नियोजन आम्ही करत नाही. देखभाल-दुरुस्ती दुर्मीळ झाली. पाणी मोजायला प्रवाहमापक नाहीत. पाण्याचं नियमन करायची व्यवस्था नाही. विहित पद्धती (एसओपी) आम्ही विसरलो. पन्नास टक्के पदं रिक्त. कायदे उदंड, पण ते अमलात आणायला नियम नाहीत, अधिकाऱ्यांची कायदेशीर नियुक्ती नाही. सिंचनप्रकल्पातील अनागोंदी व अराजक 'पाण्याशप्पथ'ने उघडं केलं. महाराष्ट्रातील सिंचनप्रकल्पांच्या दारुण वास्तवाचा तपशील 'पाण्याशप्पथ'मुळे पहिल्यांदाच समाजापुढे आला.

सिंचनप्रकल्प म्हणजे प्रस्थापित विकास नीतीचा ग्रामीण व शहरी भागांना पाण्याने जोडणारा बालेकिल्ला! समन्यायी पाणीवाटपाचा संघर्ष त्या बालेकिल्ल्यापर्यंत न्यायचा असेल तर सिंचनव्यवस्था नीट अभ्यासा, प्रकल्पस्तरावर परिणामकारक हस्तक्षेप करा, आहे त्या व्यवस्थेत प्रथम लोकसहभाग वाढवा, ती राबवण्याचा प्रयत्न करा, जनरेटा निर्माण करा आणि मग व्यवस्थाबदलाचे प्रयत्न करा..... हे 'पाण्याशप्पथ' मधील मांडणीचं मध्यवर्ती सूत्र आहे.

धरणातल्या पाण्याचं शास्त्रीय नियोजन, धरण आणि कालव्यांची देखभाल-दुरुस्ती व कार्यक्षम प्रचालन, पाणीवाटपाच्या वेळापत्रकांची काटेकोर अंमलबजावणी, पाण्याचं अचूक मोजमाप आणि विश्वासार्ह नोंदी, पाण्याचा हिशेब व जललेखा ...या सर्वांकरिता विहित पद्धती, अत्याधुनिक तंत्रज्ञान व कायदे उपलब्ध आहेत. त्यांची अंमलबजावणी न करणं हा गुन्हा आहे. हजारो कोटींची गुंतवणूक वाया घालवणं आहे. धरणं हवीत का नको हा प्रश्न पूर्ण झालेल्या सिंचन-प्रकल्पांबाबत गैरलागू आहे. आम्ही धरणांचे विरोधक म्हणून त्या प्रकल्पांकडे वट्टात बघणार नाही, ही भूमिका सिंचन घोटाळा करणाऱ्यांना रान मोकळं सोडते. जलविकासाची पाटी कोरी नाही. त्या पाटीवर जी काही गिचमिड झाली आहे ती लगेच पुसून टाकता येत नाही. काय असायला हवं आणि ते कसं मिळवायचं याची सुरुवात जे आहे त्यापासून होते. जलविकासाच्या प्रत्येक पर्यायाला मर्यादा आहेत. त्या ओळखा. इतर पर्यायांबरोबरचे नातेसंबंध जपा. जीवनाच्या सर्व क्षेत्रांत विसंगती असतात. विसंगतींचं व्यवस्थापन करतच मार्ग काढावा लागतो. अभिनिवेशातून एकारलेपण येतं. ते टाळा. 'पाण्याशप्पथ'चं म्हणणं एवढंच आहे. हे मागणं लै नाही बाप्पा!.

pradeeppurandare@gmail.com/9822565232